

A magyar baloldal nagy mulasztása, hogy nem hozott létre egy életképes *eurobal-vörös-zöld* pártot. A kilencvenes évek derekán próbálkoztunk ezzel páran a Baloldali Alternatíva Egyesülésben, sikertelenül. Következmény: a szociális kérdés – a liberalizálódó MSZP miatt is – átkerülhetett a jobboldalra, a 2008-as válság áldatlan közrehatásával. Kihasztnátlanul hagyott pozíció, űr keletkezett a politikai tagoltságban. A fülkeforradalmárokká lett nemzeti radikálisok és a liberálisok ádáz elitküzdelmeik ellenére együtt nyírták az autentikus, kapitalizmuskritikus baloldalt. Így, a sokáig és sokak számára demokratikusnak tekintett restauráció, a honi kapitalizmus „második kiadása” közegében nincs harmadik pólus a keresztény-nemzeti-neokonzervatív jobboldal és a liberális-szociálliberális pólus között. *Napi aktualitási szinten* ezt a lécezt kellene átugrania egy modern, autentikus és nem hitehagyott baloldalnak. Azért, hogy az osztályok és a nemek közötti jobb társadalmi egyenlőségért, az anyagi és szellemi javakhoz való kiegyenlített hozzáférésért, az emelkedő társadalmi mobilitást biztosító oktatási és egészségügyi rendszerért szervezett, demokratikus politikai erőként küzdhessen. Egy ilyen ágensnek már lehetne kapcsolódása egy új helyzethez, ha a világórák járása kedvezőbbé változna. Ahol a centrum nagyburzsoáziájával szemben álló ellenhatalmi tényezők kapcsolatot keresnének és találhatnának a globális kapitalizmus elnyomottjainak, kizsákmányoltjainak, népi mozgalmainak energiáival, egy egyenlőbb, demokratikusabb és humanusabb világrend megteremtése érdekében és jegyében.

*

KISS VIKTOR

Baloldal a posztmodern kapitalizmusban

Akik emlékeznek még a Kommunista Kiáltvány szövegére, azok azt sem felejtették el, mi volt ebben a szövegben annyira felemelő és lelkesítő. Marx tulajdonképpen azt fejtegeti, hogy a kapitalizmus egyre erősebb és fejlettebb lesz, ez pedig a rendszer haszonélvezőinek és ellenfeleinek végső küzdelméhez vezet majd. Az elmúlt évtizedekben azonban nem egyre közelebb, hanem egyre távolabb került ez a lehetséges végkifejlet. A nyugati társadalmakban a szervezett, nagyipari

munkásság aránya és aktivitása vészesen lecsökkent, ezeknek a társadalmaknak a hétköznapijai egyre kevésbé a szembenállásról szóltak a legtöbb ember számára. A korábbi időszakban a kapitalizmust és az önmagát azzal szemben meghatározó „létező szocializmus” közötti erőegyensúly is megbomlott, ma az utóbbi néhány periférikus országba szorult vissza, amelyek közül egyesek a túlélés, mások a kísérletezés stádiumában vannak. A korábbi baloldal meggyengülésével a rendszert védelmező erők túlsúlyba kerültek. Azoknak a mozgalmaknak az ideje, amelyekről Marx beszélt, lejárt. A régi baloldal helyén egy hatalmas úr tátong, amelyet valahogyan be kell tölteni.

De elfogadhatja-e az antikapitalista baloldal, hogy a marxizmus a múlt, a létező szocializmus nem számít többé, Marx pedig a XIX. század (egyik) legnagyobb gondolkodója „csupán”? És mi következik abból, ha mindezt elfogadja? Göran Therborn könyvében, amelyet az *Eszmélet* jelentetett meg, pontosan fogalmazta meg ezt a problémát, amivel *Leértékelt társadalom* (2009) és *Marx&Ideológia* (2011) című munkáimban magam is próbáltam szembenézni: „A kapitalizmus még mindig kitermeli – és a jövőben is ki fogja termelni – a vele szembeni haragot. Ennyiben, ellenállás és kritika tekintetében, a 19. századtól a 20. századon át egész a 21. századig a folyamatosság fennmarad. Majdnem teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy a jövő filozófusai publikálnak majd új Marx-olvasatokat. A 21. század antikapitalista ellenállói és kritikusai aligha felejtik el az elmúlt kétszáz év szocialista és kommunista horizontját. De hogy a másfajta jövő hajnalát ugyanolyan színekben látják-e majd, az nem biztos, sőt inkább nem valószínű. Bizonyára antikapitalista társadalmatudósok új nemzedékei születnek majd, sokan fogják még olvasni Marxot, de az már kétséges, hogy sokan tartják-e majd értelmes dolognak marxistának nevezni önmagukat” (Therborn 2010, 222–223).

Az a két tézis, amelyeket az ezredforduló környékén megfogalmaztam, számomra továbbra is iránytűként funkcionál ezzel kapcsolatban. Az első tézisem a bipoláris világrend bukásához, a térségünkben lezajlott rendszerváltásokhoz kapcsolódott. Azt állítottam, hogy a rendszerkritikai oldal teljes megújítására volna szükség. Nem igaz ugyanis, hogy a tágan vett kritikai gondolkodás hagyományára nem kíváncsi többé senki. Az antikapitalista baloldal periférikus helyzetének oka, hogy ez a hagyomány a korábbi időszak szereplőinek dominanciája miatt szükségszerűen képtelen arra, hogy kapaszkodót nyújtson azok számára, akik a XXI. századi viszonyokkal állnak szemben. Többedmagammal úgy véltük, hogy az irányzat

képviselői végzetes hibát követnek el, és elfogadhatatlan pozíciót foglaltak el, amikor a „láng őrzése”, a szocialista kísérlet védelmezése és a rendszerváltás egyfajta harmadikutas oppozíciója mellett (Tíz éves az Eszmélet, 1999) kötelezték el magukat. Ezt a meglátást egy generációs kritikával egészítettük ki. Vagyis úgy láttuk, hogy szakítani kell a posztkádári értelmiségi és politikai elitekkel. Megszabadulva bizonyos kulturális sajátosságoktól, politikai attitűdöktől, informális hálóktól és intellektuális gátaktól, tér nyílna egyfajta termékeny káoszra, egyszersmind az addig háttérbe szorított, illetve az új helyzet szülte témáknak, elméleteknek és irányzatoknak. A baloldal új bázisának magva – gondoltam akkor például jómagam – csak azokból kerülhet ki, akik felszabadulásnak érezték 1989-et, de nem akartak ehelyett egy másik, immár globális elnyomást a fejük fölé – ezért lázadtak 1999, vagyis Seattle után. A baloldalnak tehát arra az időre kellene készülnie, amikor a kapitalizmus ténylegesen kiépül majd, elsősorban a globalizáció, az elitkritika és a fogyasztói társadalom kérdéseire koncentrálna. Ma már talán mindenki számára egyértelmű: hasonló pozíciót a radikális-forradalmi baloldal helyett végül a „forradalmi konzervatív” populista jobboldalnak sikerült betöltenie – az „alternativitás politikáját” sajnálatosan a nacionalizmus és az illiberális demokrácia képzeletvilága valósította meg.

Azóta sok tekintetben differenciáltabban látom az akkori esélyeket, és nem kevés kiábrándulás és keserűség vezetett ahhoz, hogy érdeklődésem inkább a másik hajdani alapvetésem irányába fordult. Eszerint, a tőkés viszonyok, amelyek körülvesznek bennünket, az elmúlt évtizedekben gyökeresen átalakultak, ennek köszönhetően a posztmodern kapitalizmus korszakába léptünk. Mivel jár ez a változás? Ahogyan Alain Badiou remek tanulmányában megfogalmazza: „Nekünk, akik ismertük 1968 májusát és a kínai kulturális forradalmat, kizárólagos kötelességünk továbbadni a kommunizmus szétszórt mozgalmárcsoportjainak azt a racionális bizonyosságot, mely már jelen volt különböző forró politikai pillanatokban: ami jönni fog, ami bekövetkezik, az nem lesz, nem lehet egyszerű folytatása a korábbi radikális-forradalmi baloldal jellemzőinek. A marxizmus, a munkásmozgalom, a tömegdemokrácia, a leninizmus, a proletariátus pártja, a szocialista állam, a XX. század minden jelentőségteljes találmánya többé már nem mondható valóban hasznosnak. A teória, az elmélet szintjén persze mindezeket szükséges ismerni és gondolkodni is kell róluk, de a politika mezején ezek egyszerűen a gyakorlatba át nem ültethetőkké váltak” (Badiou 2009, 105.).

Amikor posztmarxizmusról beszélek, akkor tulajdonképpen – Jameson, Bauman, Laclau, Kellner, Negri, Boltanski és mások munkásságához kapcsolódva – azt állítom, hogy jelenleg a radikális-forradalmi baloldal szempontjából átmeneti korszakban vagyunk. A kapitalizmus természete változik (vagy változott máris) meg, ezért a radikális-forradalmi politika helye és jellege is átalakul. Az átmeneti korszak nem forradalmi apályhelyzet. Nem arról van szó, hogy most éppen nincs forradalmi elégedetlenség és változtató alany, de majd újra lesz. A forradalmi apály nézőpontja ugyanis azt sugallja, hogy valami ahhoz hasonló fog visszatérni, ami hajdanán volt – még akkor is, ha gyökeresen más lesz. Az átmeneti korszak azt jelenti, hogy egy új típusú kapitalizmus van kialakulóban, amiről semmit nem tudunk, aminek egyáltalán meg kell értenünk a jellegét, hogy a vele szemben állókról/állóknak bármit is mondani tudjunk. Az elmélet számára ez egy igen izgalmas kihívás, ugyanis úgy kell a kapitalizmus új jelenségeit vizsgálnunk, hogy közben nem tudjuk, hogy ezek már azok-e amiket ténylegesen keresünk, meg akarunk érteni. De talán mégis hihetünk benne, hogy valamit már érzékelünk a posztmodern kapitalizmusról – és benne az új típusú radikális-forradalmi baloldal helyiértékéről.

A legfontosabb dolog, amit már bizonyosan elmondhatunk a posztmodern kapitalizmusról, hogy – ez nyilván nem teljesen pontos, de talán mégis használható megkülönböztetés – a rendszer az althusser-i értelemben termelési módból társadalmi formává változott át. Tulajdonképpen ez a felismerés határozza meg, hogy miben különbözik az én elméleti alapállásom az antikapitalista baloldalon évszázadnyi ideje „szokásos” baloldali megközelítéstől. Úgy gondolom, hogy a posztmodern kapitalizmusban a kapitalizmus és a politika közötti relációt két tekintetben is újra kell gondolni.

Ahogy *Ideológia, kritika, posztmarxizmus* (2018) című könyvemben kifejtem, a kapitalizmus belátható időintervallumban nem vizsgálható egy bukásra ítélt termelési módként, hanem egy stabilitásra képes, reprodukív rendszerként kell tekinteni rá. A kapitalizmusnak nincs eleve elrendelt sorsa, nincs olyan szubjektum, amely szükségszerűen vesztét okozza majd, nincs a rendszernek olyan mértékben negatív stádiuma, amelyben a radikális-forradalmi politika létrejötté elengedhetlenné válik. Ellenben a rendszer képes magát a jó és boldog élet színtereként láttatni. A radikális-forradalmi politika megalapozása ezért nem várható többé a kapitalizmus negatívumainak és fenntarthatatlanságának bizonyosságától. Ha meg akarjuk

érteni a mai kor politikai küzdelmeit, akkor nem azt kell keresni, hogy miért nem működik a rendszer, hanem hogy miért működik. A radikális-forradalmi politika hagyományos tömegmozgalmai nem tudnak megszületni a rendszer negatívumainak hatására (legalábbis a fejlett, vagy centrumországokban), mert a rendszer „pozitivitása” a meghatározó elem. Míg tehát a marxista kritika a kapitalizmus működésképtelenségéből születő politikát kívánta megismerni, az általam képviselt posztmarxizmus a kapitalizmust megalapozó és fenntartó politikáit kutatja.

De a kapitalizmus és a politika viszonyát egy másik szempontból is újra kell gondolni. A politika nem valamiféle negatív dolog, ami *post factum* érkezik, a gazdaság, a kapitalizmus ellentmondásai által termelt kisülés – ahogyan ezt a marxista nézőpont láttatja. A posztmodern kapitalizmus újdonsága, hogy maga is politikai jellegű. Amennyiben a posztmodern kapitalizmus már jó előre megalapozza saját működését, mire a hagyományos értelemben vett „politika” színre lép. Ennek egyik formája, hogy az oktatás, a fogyasztás, a média, a család „színterein” már régen kialakítják az egyének tudatát, attitűdjeit, vágyait, képzeletét, emberi kapcsolatait és érzelmeit – egyáltalában egész szubjektumát –, mire a gazdaság szigorúan vett „tereire” lépne. A posztmarxizmus számomra azért kínált vonzó eszközöket ehhez a nézőponthoz, mert az irányzat a marxizmus alapvető politikai gazdaságtani, szociológiai és történetfilozófiai orientációját politikaelméleti, társadalomelméleti és kultúrkritikai megközelítésre cserélte. Ebben pedig különösen kiemelt fontos szerep jutott az ideológia kérdésének, ami számomra nemcsak azért elsődleges, mert a kapcsolatot teremti meg az eredeti marxi életműhöz, de azért is, mert minden kétséget kizárólag az egyik középponti eszköz a kapitalizmus társadalmi-kulturális alapjainak megteremtése során.

Az elméleti absztrakció szintjén ezekből következően azt mondhatjuk, a radikális-forradalmi politika mozgásterét az jelöli ki a posztmodern kapitalizmusban, hogy mindaz, amit a rendszer kínál tud az egyéneknek, és maguk az egyének, ahogyan megformálták őket, sok esetben egyszerűen nem kerülnek fedésbe egymással. Akármennyire is törekszik a kapitalizmus finomítani saját technikáit, nem gátolhatja meg, hogy ez az elcsúszás alkalmanként bekövetkezzen a társadalom többségének esetében, és ne váljon az emberek egy bizonyos kisebbsége esetében lázadó energiák forrásává. Ennek az elcsúszásnak a két lehetséges módja jelöli ki tulajdonképpen a mai radikális-forradalmi baloldal lehetséges eszmei arculatát. Minden

olyan esetben, amikor az egyén megformálása valamilyen okból nem válik teljessé – gondoljunk ezzel kapcsolatban Gilles Deleuze és Felix Guattari elgondolásaira –, akkor úgy fogja érezni, hogy a rendszer által felkínált „jó” élet számára kényszerű és elnyomó. Minden olyan esetben pedig, amikor ugyan ez egyén többé-kevésbé sikeresen esik át a posztmodern kapitalizmus szubjektívációs folyamatain, ugyanakkor ez bizonyos szempontból túl tökéletesre sikerül, és ennek eredményeként a felkínált „jó” életet egyszerűen nem fogja elégségesnek érezni, szűknek, idegennek, nem-autentikusnak fogja látni.

Meggyőződésem, hogy a posztmodern kapitalizmus elméleti elemzésének fókuszába azoknak a jelenségeknek az analízise kell kerüljön, amelyek kapcsán ez az elcsúszás markánsan kitermelődik. Az elmúlt évtizedekben például Maurizio Mazzarato, Antonio Negri, Paul Virno és több más szerző érdeklődésének középpontjába nem véletlenül került az úgynevezett immateriális munka kérdése, ahol az egyén „sajátosságai” és a kapitalizmus „keretei” felváltva kínálják a pokol és a paradicsom érzését az egyének számára. De ettől a konkrét kérdéstől eltekintve is meggyőződésem, hogy a posztmodern kapitalizmus radikális-forradalmi baloldala annak a pozíciónak (ez nem hagyomány és nem mozgalom, pláne nem ideológia) valamiféle újabb változata lesz majd, amit Boltanski és Chiapello „művészeti kritikának” hív, amit 1968 kulturális emancipációjában és életforma-anarchizmusában máig követendőnek tartunk. (Boltanski–Chiapello 2007).

A hétköznapi valóság terepén mozogva talán könnyebben érthetővé válik, amiről beszélek. A posztmodern kapitalizmusnak egyre extrémebb körülmények között kell fenntartania és működtetnie önmagát, megteremtve a kívánatos és normális élet kereteit a társadalom nagy része számára, és ehhez egyre komplikáltabb és direktebb eszközökkel kell előállítania azokat az egyéneket, akik majd beleilleszkednek az élet tőkés kereteibe. A klímaváltozás, a virtuális valóság, a hatalmas megfigyelő apparátusok kiépülése, a globális apartheid rendszerei (például a menekültek elé húzott falak és kerítések), a flexibilis munkaerőpiac, az úgynevezett negyedik ipari forradalom, vagy a genetikai robbanás hozadékai stb. olyan sokkhatások, amelyek hatalmas ideológiai-kulturális innovációt igényelnek a rendszer működtetőitől – persze cserébe a profitközpontú gazdaság szolgálatába lehet állítani őket. Emlékezzünk vissza, a mobiltelefonokat megjelenésük pillanatában bunkofonnak hívták, súlyos beavatkozásnak tartották a személyes szférába és a tömegközlekedési eszközökön civilizálatlannak számított használni őket. De a tőkének szüksége volt az

infokommunikáció új befektetési területére. Úgyhogy két évtizeddel később az okoseszközök az élet alapjainak számítanak, és az számít különleges pillanatnak, amikor éppen nincs wifi-kapcsolat. Ehhez persze szükséges volt, hogy a társadalmak tagjait újraformálják-átalakítsák, tehát „aládolgozzanak” a mindenkori kapitalista szituációnak és a boldog életről kidolgozott vízióknak. Az ilyesmit pedig nem árt már gyermekkorban elkezdni és a szülőket, vagy a tanárokat használni beépített ügynököknek. Nem csoda, ha végső soron elég sokan érzik úgy, hogy valami nincs rendben azzal, amilyenné ez a rendszer változtatja az embereket.

De milyen szerepe lehet a (neo)marxizmusnak egyáltalán a radikális-forradalmi baloldal paradigmaváltásában? Ezt a problémát már negyven évvel ezelőtt exponálta Jean Baudrillard *The Mirror of Production* című könyvében – amely éppen az ortodox és neomarxista teoretikusok között nem váltott ki hatást, amúgy jelentős visszhangja ellenére. Baudrillard szerint, bár ellenfelei túlzottan forradalmi elméletnek tekintették és ezért rettegtek tőle – valójában mégsem bizonyult eléggé forradalminak. Miközben kimutatta, hogy a kapitalizmusban a homo economicus uralmának, a piaci és profitlogikának és a bérmunkára alapozott nagyiparnak az általánossá tétele zajlik, a munka és a termelés kérdésének középpontba állításával maga is részese maradt annak az elméleti és ideológiai univerzumnak, amelyet kritizálni próbált. Marx a termelés paradigmájához láncolta magát, ahhoz a nézőponthoz, amely a kapitalizmus sajátja, és ezen keresztül szemlélte mind a múltat, mind a fényes jövő lehetőségét. Ha a „forradalom” és a „szocializmus” fogalmait nem is cseréljük le, ki kell őket szabadítani ebből a teoretikus börtönből.

A termelés paradigmája melletti elköteleződés két súlyos következménnyel járt: először is a marxizmus, mint a forradalom elmélete, egyszerűen leértékelte, másodrendűnek, utópikusnak, vagy politikailag károsnak tekintette azokat az elgondolásokat, amelyek a kapitalizmustól gyökeresen különböző világról nem az osztály, a munka, az érték, az anyagi javak terminusaiban gondolkodtak – például a mindenfajta munka felszámolását tekintették az új világ alapjának. Hiszen a marxizmus produktivizmusának szellemében valódi forradalom csak a termelés világából jöhet létre. Ezzel a marxizmus a lázadás lehetséges indítékát a munka-tőke viszony ellentmondásaira és a tőkés termelés mozgásait kísérő szociális-politikai feszültségekre redukálta. A másik súlyos következmény, hogy végső soron a marxizmus nem volt képes követni a kapitalizmust, amikor az a hatvanas évek végétől

a termelés helyett a fogyasztás paradigmáját állította a középpontba. Baudrillard annak idején megmutatta, hogy ettől a ponttól kezdve a marxizmus miért vesztette el politikai potenciálját. A marxizmus, eszerint, képtelenné vált felvenni a versenyt azzal a posztmodern kapitalizmussal, amelyben immár a fogyasztói kód, az emberről, az életről, a boldogságról, normalitásról, a politikáról stb. szóló, soha meg nem kérdőjelezett állítások, az előre konfigurált tudattalan, manipulált vágyak, a biopolitikai kényszer, az (ön)fegyelmezési apparátusok, a kreativitás, az aktivitás, az emberi kapcsolatok stb. felhasználásával nyomnak el bennünket és állítanak a profit szolgálatába.

A XXI. századra végérvényesen kiéleződnek ennek a két fogyatékoságnak a következményei. A baloldal „kedvenc” társadalmi rétegei egyre konzervatívabbá (ne adj isten rasszistábbá) válnak, egyre perifériusabbak és egyre inkább azonosulnak a kapitalizmus képzeletvilágával és mindazzal a nyelvvel, amit a tágan vett fogyasztói társadalom tanított nekik. Ezzel párhuzamosan, a marxista gyökerű társadalomkritikának éppen azoknak a területeknek az analízisére nincs eszközkészlete és érzékenysége, amelyek a posztmodern kapitalizmus politikai folyamatainak megértése szempontjából lényegesek. A kapitalizmus alapvetően politikai gazdaságtani megközelítésmódjáról a hangsúlyt át kell helyezni a társadalom, a kultúra és a politika posztmodern elméleteire. Az ennek az új érzékenységnek a nevében fellépő és az új eszközöket a marxista hagyományon kívül kutató szellemi irányzatnak a képviselőit nevezzük posztmarxistáknak.

Végso soron tehát azt állítom, hogy az antikapitalistáknak el kell fogadniuk: az egyre extrémebb körülmények között, az egyének egyre nagyobb mértékű alakítása segítségével fenntartott kapitalizmus – belátható időintervallumot tekintve legalábbis – újra és újra el tudja végezni saját újraformálását. A hajdani szép idők a baloldal számára nem hozhatók vissza, nem adódik többé sem egy szükségszerű forradalmi periódus, egy végső válság, sem egy nyilvánvaló gazdasági-társadalmi alternatíva a rendszer működéséből. A radikális-forradalmi baloldal újraszervezése csak akkor lehet sikeres, ha képessé válik arra, hogy a posztmodern kapitalizmus felfedezett új kontinensét ne a modern kapitalizmus mértékeinek és saját korábbi eszményeinek nevében vizsgálja. Hogy megértse a rendszer új „politikai logikáit”. A baloldal azonban láthatóan éppen ellenkezőleg cselekszik: a kapitalizmus összeomlásáról szó tudományos víziókat, nyakig merül a nyilvánosság napirendjén lévő ügyekbe és az anyagi kérdések világába, vagy éppen kényszeresen kutatja a hajdani munkásmozgalmi, antifasiszta és for-

radalmi kulisszákat – és abban reménykedik, hogy a nagy antikapitalista harc majd újra a félperiféria vagy a periféria vidékeiről indul el. Őszintén szólva ezért nem vagyok túl bizakodó abban a tekintetben, hogy a radikális-forradalmi baloldal képes lesz-e megszabadulni saját árnyától – különösen idehaza, ahol olyan keveset értünk és tapasztaltunk abból, amiről a különféle posztmodern baloldali irányok képviselői beszélnek.

Márpedig ha lesz bármilyen forradalomszerű a kapitalizmus központjaiban a következő évtizedekben, akkor az bizonyosan autonomista és ellenkulturális formát ölt, és nem sok köze lesz mindahhoz, ami a „modern” baloldaliak maradványainak legnagyobb részét leköti. Autonomista, mert hadat üzen a posztmodern kapitalizmus egyén feletti uralmának, és ellenkulturális, mert nem kér a rendszerben választható életkeretekből, és nem fogadja el a csillapíthatatlan profitéhség által előidézett extrém körülményeket.

Felhasznált irodalom

- Boltanski, Luc – Chiapello, Eve 2007: *The New Spirit of Capitalism*. London, Verso
 Badiou, Alain 2009: A kommunizmus múltja, jelene és jövője. *Fordulat*, Vol. 2, No. 5. 95–108.
 Tíz éves az Eszmélet 1999. *Eszmélet*, Vol. 11, No 43. 163–164.
 Therborn, Göran 2010: *A marxizmustól a posztmarxizmus felé*. Budapest, L'Harmattan Kiadó – Eszmélet Alapítvány.

*

BRUNO DE CONTI – PATRICIA VILLEN

A radikális baloldal és a szocializmus perspektívái Brazíliában és Latin-Amerikában

A forradalom a harcban épül.
 Amílcar Cabral

Előzetes megállapításként azt mondhatnánk, hogy a radikális baloldal és a szocializmus perspektívái Latin-Amerikában – és az egész világon – soha nem voltak ilyen sivárak. Hiszen a progresszív kor-